

ПАРАЎНАЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА БЕЛАРУСКАЙ І РУСКАЙ СІНТАКСІЧНЫХ СІСТЭМ

1. Словазлучэнне

- Дзеясловы *выбачаць (прабачыць), дараваць, дзякаваць (аддзякаваць, падзякаваць)* у беларускай мове ўтвараюць словазлучэнні з давальным склонам (*бацьку, настаўніку, табе*); у рускай – з вінавальным (*отца, учителя, тебя*);
- Дзеясловы *дзівіцца, жартаваць, кпіць, насміхацца, падсмейвацца, рагатаць, смяцца, цешыцца* ў беларускай мове ўтвараюць словазлучэнні з родным склонам і прыназоўнікам *з* (*з мяне, з чалавека*); у рускай – з творным і прыназоўнікам *над* (*надо мной, над человеком*);
- Дзеясловы і аддзеяслоўныя назоўнікі са значэннем *жалею, смутку, тугі* ў беларускай мове ўтвараюць словазлучэнні з месным склонам і прыназоўнікам *на* (*сумаваць на вясне, на родных*); у рускай – з месным склонам і прыназоўнікам *о, об* (*грустит о весне, о родных*);
- У беларускай мове ёсць невытворныя і вытворныя прыназоўнікі, якія не суадносяцца з рускім эквівалентам (напрыклад: *абапал, паабапал, паўз, праз, поруч, усцяж*). Аналагічныя, не суаднесеныя з беларускамоўным формальным эквівалентам, ужываюцца і ў рускай мове (напрыклад: *навстречу к, позади, поперек, следом за*): *абапал (паабапал) дарогі, лесу – вдоль дороги, леса*;
- Беларускія і рускія словазлучэнні могуць адрознівацца прыназоўнікава-склонавай формай залежнага слова: *ісці па лесе – идти по лесу, крочыць да дома – шагать к дому*;
- У кожнай мове ёсць свае сродкі перадачы акалічнасных часавых адносін: *а, напроці, пад час, праз, у часе, у часы – в течение, в продолжение (працаваць месяц /працаваць на працягу месяца – работать месяц /работать на протяжении месяца)*, аднак у беларускай мове больш шырока ў параўнанні з рускай ужываюцца беспрыназоўнікавыя канструкцыі тыпу *мінулым летам, наступнага дня, сонечнай раніцай, тым вечарам*;
- У некаторых выпадках беларускамоўныя словазлучэнні маюць іншую склонавую форму залежнага кампанента пры аналагічным прыназоўніку: *не спаць па начах – не спать по ночам*;
- У беларускай і рускай мовах нярэдка сустракаюцца словазлучэнні з акалічнаснымі прычыннымі адносінамі паміж кампанентамі, паказчыкамі якіх выступаюць спецыфічныя прыназоўнікі: беларускамоўныя *дзеля, з выпадку, з нагоды, з прычыны, праз і інш.*, у рускай мове – *ввиду, вследствие, из-за, по поводу, под предлогом, по случаю*. Напрыклад: *спазніцца праз (цераз) дождж / спазніцца з-за (з прычыны) дажджу – опоздать из-за (по причине) дождя*;
- У беларускіх і рускіх словазлучэннях з акалічнаснымі мэтавымі адносінамі паміж кампанентамі асноўная роля належыць дзеяслову, які

звязваецца з залежным словам падобнымі прыназоўнікамі *для, з, на, пад, пра, у, у мэтах*– *для, с, на, по, в, про, под, в целях*. Напрыклад: *наведаць для (дзеля, з мэтай) азнаямлення, паехаць на справах -- посетить для (ради, с целью) знакомства, поехать по делам*;

- Дзеясловы са значэннем руху, а таксама дзеясловы волевыяўлення пры абазначэнні мэты дзеяння ўтвараюць у беларускай мове словазлучэнні з вінавальным склонам назоўніка і прыназоўнікаў *на, у*, прычым апошні ўжываецца ў спалучэнні са словамі *грыбы, рыба, ягады*, а таксама назвамі ягад і грыбоў: *пайсці на ваду, бегчы на доктара, хадзіць у грыбы, у суніцы*. У рускай мове ў такіх выпадках ўжываецца канструкцыя з назоўнікам у творным склоне і прыназоўнікам *за*: *пойти за водой, бежать за доктором, ходить за грибами, за земляникой*;

- У роднасных мовах ужываюцца спецыфічныя словазлучэнні з сэнсавымі адносінамі спосабу дзеяння, меры і ступені паміж галоўным і залежным словам; такія словазлучэнні часцей за ўсё адрозніваюцца прыназоўнікамі. Напрыклад: *сеяць скрозь (праз, цераз) сита – сеять сквозь (через) сито; крычаць на поўны голас – кричат во весь голос, закрычаць скрозь (праз) слёзы – закричат сквозь слезы*.

2. Просты сказ

- У беларускай мове ў пытальных сказах часта ўжываецца часціца *ці*, якая стаіць у пачатку сказа: *Ці знаў хто, братцы, з вас Тараса?* (“Тарас на Парнасе”). У рускай мове гэтай часціцы адпавядае *ли*, якая стаіць пасля слова, да якога сэнсава адносіцца: *Так отдам ли я тебе эту волюшку, дорожю, короткую?* (А.Астроўскі).

3. Складаны сказ

- Назіраецца спецыфіка пабудовы складаных сказаў у беларускай мове ў параўнанні з рускай мовай толькі на ўзроўні падбору сродакаў сувязі паміж часткамі: супраціўных *ды, але*; размеркавальных *ці-ці*; падпарадкавальных *каб, хоць* і інш. (Адпаведна ў рускай мове – *да, но, то ли – то ли, чтобы, хотя*).